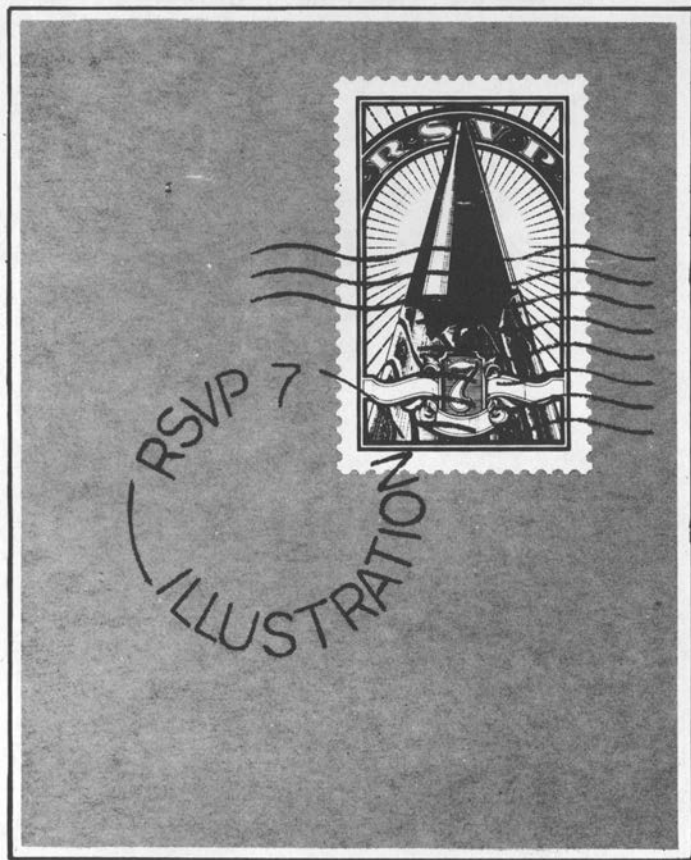

היועצת המספסית נותמת זאתנו

שלום מולכו,

היינו יושבים יחד, אוכלים, משוחחים, ומפעם לפעם היה מופיע בך צורך להזכיר לי שאתה ספרדי, ירושלמי, דור חמישי בארץ. פעם או פעמיים התעכבת והרחבת. אבל לרוב זה היה צורך רק לסמן לרגע את הספרדי שבך וללכת הלאה. כמו חיפשת, בין שאר הדברים שחיפשת, גם מידה נכונה, נכונה לך, של מטען ספרדי, חושש להגזים בו וחושש להעלים אותו.

מהי המידה? מה מן העבר הספרדי שלך לוחץ עליך? מה לא לוחץ ולא לחץ אף פעם? מה ממנו חי אתך גם כעת? והיה גם מתח באוויר. לא רק בגלל האגרסיביות הידועה שלי, כמו שאמרת: התשוקה של הסנאית למצוא אגוז ולשבור אותו. גם אתה היית עסוק, בדרכך הבלתי שוברת, בקילוף חרישי שלי: מה מן העבר הספרדי שלי יש ביני חרישי - כי בעקשנות אמרת, וחזרת ואמרת, שרק פח משפטי אני טומנת לך כשאני אומרת שגם אני פחות או יותר מן הבלקנים. (עוד אחזור לעקשנות שלך, לסרוב להאמין לי, וגם לאותם בלקנים שרק פחות או יותר נמצאים בי. אולי בזה העיקר.) לא לך ברור מה אתה לוקח מן הפינה הספרדית שלך, ולא לי ברור מה אני לוקחת, אבל ברורה מאד העובדה שאנחנו לוקחים דברים שונים, כמעט הפוכים. ואולי מן השוני הזה יתברר משהו. רומאן כבר לא יהיה בינינו (יסלח לך אלוהים, מולכו - שני אנשים בני חמישים נוסעים עד ברלין בשביל זיון קטן וטוב, ושם אתה נזכר להיבהל!) אבל שיחות טובות היו בינינו, ויש - בברלין, בהפסקות הצהריים כאן במשרד. יש שעות שבהן היועצת המשפטית רצה לנסח בכתב כמה נקודות מרכזיות בעמדות הצדדים. מכתבים אני לפעמים אוהבת מאד לכתוב. והרי צריך לברר. אצל שנינו, נדמה לי, הספרדיות הזאת מעורבת, מתבוללת, כמו שאתה נוהג להגיד. בלי קושי גדול, אפילו בשמחה, חיברנו בתוכנו חיבורים בין מזרח לבין מערב, וצפון, ודרום. לא הקפדנו במיוחד על רוחות השמיים. אין, לא לך ולא לי, שום צורך לבדוד את הספרדיות שבנו. למה, אם כן, היא מופיעה כעת - לא מבודדת ובכל זאת נוכחת? ואפילו יוצרת בינינו מתח, חשבון.

אולי צריך להתחיל לא מן הרגע הספרדי ביותר, אלא מן הרגע המתוח ביותר. בברלין, במסעדה הגדולה מדי שקראת לה "האסם", בתוך הרעש והריחות הכבדים, הטחתי בך שהמתת את אשתך. נדהמת. אחר כך אמרת לי שגם אני, אם כך, המתתי את בעלי. אבל אתה עצמך לא אהבת את התשובה הזאת. ראיתי איך מופיעה על פניך סלידה. יותר מאשר כעסת עלי, נתת לי להרגיש שעשיתי מעשה חסר טעם. כמו מישהו שהזמנת לארוחת ערב והוא מתחיל לדבר על ריחות רעים (כן, כעסתי על מה שעשית מן הנסיעה לברלין. אבל שנינו יודעים שזה היה רק רגע של כעס. שנינו גם נהנינו מן הקומדיה המוסיקאלית שסידרנו לעצמנו - נוסעים, נופלים, מסתובבים סביב המיטה, הרבה מוסיקה ברקע, חוזרים בשלום. לא בגלל הכעס הקטן הזה אמרתי מה שאמרתי, ולא הוא גרם לך בחילה).

למה אמרתי? אכלתי את עצמי אחר כך. שכבתי במלון עם רגל נפוחה, ספק מסוממת מן הכדור שנתת לי, ספק עושה את עצמי מסוממת כדי שתוכל לברוח ממני (איפה מצאת כדורי שינה חזקים כל כך? הפחד, מולכו, הפחד מוצא לנו מציאות מופלאות). נמנמתי וחשבתי: למה עשיתי לו את זה? למה האמירה הרעה הזאת?

נזכרתי בדברים שאמרת לי על אשתך. על המרירות שהיתה מופיעה בה פתאום, על השיפוט האכזרי, ובעיקר על מה שדחף אותה - אמרת - אל המרירות: הצורך להיצמד לעקרונות. בשם העקרונות מותר, אפילו צריך, לפגוע בטעם הטוב. בשם הניקיון מותר להעיר לך על ריחות רעים (כמה שנאת את המקלחות שהיא דרשה ממך להתקלח, ירושלמי כמוך שחש על מים, וכמה תקפיד להמשיך להתקלח יום יום עד יומך האחרון). כששאלתי אותך עליה אמרת: אשה ישרה, ביקורתית מאד, אף פעם לא מרוצה. גם לא רצתה להיות מאושרת.

על מי דיברת, מולכו? עליה או עלי? מן הרגע הראשון הרגיו אותי החיבורים שחיברת בינה לביני (ואחר כך גם בין שנינו לבין הרוסיה, ואשתו של החוזר בתשובה). הרכבת לעצמך איזו נשיות מקובצת, פיזית כל-כך שהיא מפחידה אותך, מופשטת

כליך שארבע נשים שונות נעלמות בתוכה. נשיות שעליה צריך להגיד: אין דבר כזה. אבל אולי בנקודה אחת, בדחף האחד הזה, יש דמיון בין אשתך לביני: הנחש הביקורתי מכיש תמיד. ואולי יותר משהוא צריך להכיש, הוא צריך לא להאמין, הוא משתוקק לא להאמין. ואתה יודע למה נראינו לך דומות בזה, מולכו? כיוון שאני למדתי את זה, במאמץ, בעבודה קשה, מאנשים כמו אשתך. רכשתי את זה, לא נולדתי עם זה (וכמו בכל רכישה מאוחרת, היא תמיד תישאר בשבילך מחוספסת. מבוכה קלה, והיא מופיעה ברגע הלא-ינכון. כמו באותה מסעדה בברלין).

למה הרישעות לחתוך כל דבר, לשבור כל אגוז, להגיד למולכו שהרג את אשתו?

ואני יודעת שזאת רישעות, מולכו. בתוך העצמות אני יודעת. מאז שאני בת שלוש אני יודעת. אני יושבת לארוחת צהרים עם הורי. הראש קרוב מאד למפת השולחן, הרגלים מתנדנדות באוויר. ואתה חושב שהאוויר מלא בפינוק שמפנקים את הילדה? גם זה, גם זה. אבל מעל הפינוק ומתחתיו יש לחישה ברורה: פה, בבית הזה, לא תחתי, ולא תשברי, ולא תתרשעי, וכשתגדלי לא תגידי לאנשים שהם הרגו את נשותיהם. וזה לא נימוס. הלוואי שזה היה רק נימוס טוב ונדיב, שהיה מסביב לשולחן ההוא בשפע.

היינו יושבים יחד, אוכלים, משוחחים, ואני מקשיבה לך ושואלת את עצמי: איזה מין סיפור הוא מספר? איזה קן בונה לה הציפור מן הזרדים שהיא אוספת בשקידה? בית, ואוכל, ואבל, וחמותך, והטיפול המסור באשתך, וכסף, ומכוננית, וסורגים, וההתכנסות הזאת אל תוך הגוף כשאתה משתיך - פרט אפור על יד פרט אפור, לא דראמות גדולות. כאב במידה, הומור במידה, והסיפור שאתה מספר כמו אומר: מה לאלמן בשנת האבל הראשונה שלו ולדראמות גדולות? אבל גם כמו שואל: איזה דרמות גדולות יש לכם להציע, רבותי? אשתך, למשל, הציעה, כל הזמן הציעה, דראמה של טענות ומענות, של איסור עקרוני להניח אבן על יד אבן ולהגיד: לא רע, אפשר גם כך. ואולי - אתה שואל כעת בסיפורים שאתה מספר - אחרי שמתה, והשאירה אותך פצוע וכואב, אולי הדראמה הביקורתית שלה היא לא הדראמה שלי, של מולכו? כיוון שאני ספרדי, ירושלמי, דור חמישי בארץ? גם לכן, אבל לא רק לכן. אל תקבעו בשבילי - אתה אומר - מה ספרדי בי, וכמה ספרדי, ומה ספרדי במה שאני רואה בכם. ובעיקר אל תגררו אותי אל הספרדי שציירתם לכם בראשכם. אני, אם מותר לי להזכיר, עזבתי את ירושלים ובאתי לחיפה, והתחתנתי עם הייקית הבלתימרוצה, וגם אהבתי אותה מאד. לכן, אם יש בי איזו ספרדיות, הרי היא בחיפה כעת. והיא גם חיפאית מאד. ונא לשים לב לסיפור שיש לי לספר, לא לסיפורים אחרים. זה סיפור שהכל בו יוצא מבית אחד בחיפה והכל בו חוזר לשם, לא למקום אחר. גם אם אני נוסע לפעמים לכמה מקומות. ונא לשים לב מה אני מסלק החוצה מן הסיפור. בנימוס ספרדי ובחיוך, אבל בתוקף. כי מה הן שלוש הנשים שהופיעו בסיפור שלך, מולכו - היועצת המשפטית, אשתו הדהויה של החוזר בתשובה, והרוסיה העגלגלה - מה הן אם לא שלושה זרדים שהצפור הרימה במקור, בדקה ואמרה: לא בשבילי, לא בשביל הקן שלי. למה, מולכו? למה הסורגים, והאוכל, וההשתנות, הם בשר מבשרו של הסיפור שלך, ואת שלוש הנשים האלה צריך ללוות החוצה?

כדי לענות על השאלה למה, למה אתה מקרב ולמה אתה מסלק, צריך היית להיות רודף-עקרונות כמו אשתך, או היועצת המשפטית. אבל כל העניין הוא שאתה רוצה להיות מולכו, מולכו שממס את העקרונות, שלא אוהב את המלקחיים הצוננים האלה. כל העניין הוא שאתה רוצה להציע את מולכו כנגד היועצת המשפטית. טוב. היא מרימה את הכפפה.

אתה זוכר, בכל פעם שהיית מספר לי על נסיעה לאמך בירושלים, היית מזכיר בחיוך שהיא מפצירה בך, עכשיו שהתאלמנת, להשתדך אל אשה ירושלמית, מוטב ספרדיה, מוטב אחת מבנות הכיתה שלך. את ירושלים עזבת, והשתדכת אל אשה רחוקה מאד מבנות הכיתה שלך. אבל משהו מן הדחף של אמך, את העיקר בו (עקרונות?) לקחת. זה הדחף לקחת דבר (מולכו,

או הקמצנות שלו, או הסורגים שהוא מתקין), ולשים על ידו דבר אחר (אשתך, או אני, או המושב זרועה) ולתת להם להתחבר. אולי אפילו לחבר ביניהם, אבל כמו דבורה שבונה תא בכורת - תא מחובר אל תא קודם, כמעט זהה לקודם, כיון שהוא עשוי מאותו דונג. לא כמו ילד שמרצא חתיכת פח, ושובר לו ענף מעץ שאין לו שום קירבת משפחה לפח, ועושה משניהם מלונה לאיזה כלב. אתה, כמו אמך, מחפש איזו קירבה מהותית, בסיסית, קדומה, בין שני הדברים שהנחת זה ליד זה. כמו קירבת דם, כמו הקירבה שנוצרת בין בני כיתה שהיו מספיק זמן יחד כדי שיהיה ביניהם דבק. כשאני שומעת אותך מספר, מולכו, אני שומעת איך הפרטים מתחברים בסיפור תא אל תא. מה שמתחבר - אתה לוקח אתך, מה שלא מתחבר (אני, אשתך, הרוסיה) - אתה משלח החוצה. כי יש משהו כמעט ביולוגי בדרך שבה אתה מקרב חומר חי אל חומר חי. כל מה שצריך הוא להביא זרע וביצית אל מקום אחד. הביולוגיה כבר תדאג לחבר ביניהם. כל מה שצריך הוא שהדבורה תגריש מגופה חומר שהוא מושר-זנמשך מטבעו. הכוורת כבר תיכנה מעצמה, בתהליך טבעי, אינטימי, חם, של קירוב ודחיה.

אתה אולי מרגיש שהיועצת המשפטית מאבדת את שמחת הקרב שלה כשהיא כותבת לך את זה. וגם שקט יורד עליה. גם היא חוזרת אל חוב ישן, אל שולחן-משפחה שהיה טוב לשבת סביבו. הצו השקט שעל פיו התנהל הכל בבית היה לשים דבר על יד דבר, כמו ילד על יד ילד, כמו אבל על יד אהבה, כמו שנה שאין בה מספיק כסף על יד שנה שיש בה יותר כסף. לטוות, לטוות, כמו אורג שקדן - חוט עם חוט דומה, קשר בתוך קשר דומה. לאיתי פעם סרט על קמצן שאגר בהנאה עצומה כל מה שיכול היה לאגור. עד שהבין שלא להנאה נצרו הדברים שאגר, שהם נצרו כדי לצבור אותם. הם נצרו ליהם, כדי שטוב יהיה לדעת כי ישנם. ואצלנו בבית הכל היה מלבד קמצנות. יש בצבירה הזאת בעיקר נדיבות, רצון לתת חיים, להוסיף חיים, לשרוף את הזרדים באש הכללית, אבל לא לתת לאש לכבות. הסכנה שהיא תכבה מאיימת תמיד. וכשם שהקירבה היא פיזית-עד-מחנק, כך האיום עליה הוא פיזי-עד-גיחוך: השתנה קלה ומבט אם אין דם בשתן, הקלות שבה הופך הבעל לרופא ואחות - לתפקידים האלה הוא מוכן היטב (מה לקחנו מן הפינה הספרדית שלנו? היפוכונדריה בוודאי, כל השאר - בספק).

מה עוד יש אצלך, והיה גם במקום הספרדי שלי? יש קו גבול עבה, נחרץ, עקרוני מאד, לא קו אלא חומה גבוהה, בין הפנים החם לבין הדחף הקר, בין מה שהביולוגיה קירבה ושימרה, לבין מה שהיא דחתה והשאירה מחוץ לדלת. ואני, פחות או יותר, בחרתי לפתוח את הדלת וללכת. פחות או יותר בחרתי, ופחות או יותר הלכתי. שכן משהו נדבק בך כמו ספחת רעה או כמו מתנה טובה. אבל לפני שנערוך את הקרב בין מי שטרק את הדלת הספרדית שלו לבין מי שמחפש אותה כעת - נאמר עוד מלה או שתיים על מה שיש בצד ההוא של הדלת.

כשאני אומרת חום, לא רק סימפטיה יש בחום הזה, כפי שחושבים כמה פולקלוריסטים. כשמניחים חומר ליד חומר, משאירים מקום גם לרוע נחוש ותוקפני, ליצר שמתחת לפני השטח. ואם יש בך, מולכו, גם איזה צייד שעט על סנאיות וארנבות ואיילות, וקצת מנסה להמית אותן - גם לזה יש מקום, גם זה תא מן התאים. לא מחומר טיפש עשויים התאים המתחברים. הם יודעים שאיזה תא רשע ואפל יש ביניהם, וטוב שיהיה. בלעדי המקום המשפחתי הוא שקר קטן וסנטימנטלי. התאים המתחברים נושאים בהם כובד, לא קלות. גם אם הם נושאים את הכובד בחן, בהומור, וחשוב מזה - ברוח טובה (ההבטחה לשמור על רוח טובה, הבטחה שאיתה אתה מדבר ומספר, מולכו - היא, צריך להגיד שוב, לא מעשה של נימוס. היא מן החומרים החיוניים המדביקים תא לתא). ויש גם מקום לתא מזוה, לא רק לתא הרסני. כמו שיש מקום בכל משפחה טובה לאיזה דוד תמהוני. כשאני שומעת, מולכו, איך אתה מספר על הבנים שלך - הסטודנט, החיילת, אפילו בשמם אתה לא קורא להם; כשאני מרגישה את הצינה שנושבת ממך אליהם - אני יודעת שאמא שלי היתה אומרת: אם הוא ספרדי, אנחנו ארמנים.

ארמנים היו, משום מה, האנשים המשוונים ביותר על פני כדור הארץ. וילדים היו כמובן קודש הקודשים – הם במרכז, והעולם כולו משורטט במעגלים סביבם.

אבל כל אלה פרטים. העיקר הוא הזרימה הלא־דרמטית של הפרטים כולם. וסירוב להתערב בזרימה הזאת, סירוב לקרוע את האריג הנטווה ולשלוף ממנו שמחה או אבל או עקרון או רעיון. כמו בעוף מוזר הסתכלת באשתו של החור בתשובה, שבעלה חיפש עקרונות, רעיונות, ואולי יותר מהם הוא חיפש קרע באריג שטווה לעצמו. איך אמרת לה: **אבל האם עצם החיים אינם יעוד, פשוט לעבור אותם, לא להיכשל, לא ליפול ולא למות באמצע, להחזיק מעמד.**

שאלה טובה, מולכו, אבל לא שאלה חדשה. למעשה שאלת את אשתו של החורז בתשובה מה ששאלת את היועצת המשפטית: למה להפריד ולא לחבר, למה להכיש? אם יש בנו, בוודאי יש, איזה צייד נסתר, איזה מחפש־עקרונות, אפילו איזה ממת נסתר – למה לא להניח להם להתמזג בתוך המזיגה הגדולה שהיא "עצם החיים", שהיא "פשוט לעבור אותם, לא ליפול ולא למות". עכשיו קווי החזית שאתה משרטט ברורים יותר: אשתך מתה, אני מדברת על מוות. ואתה, רק אתה מולכו, עומד מול המתים, רואה את מותם, אבל חי וקיים (אתה וההודי מן המושב זרועה שהתגבר על הסרטן).

האוויר בבית הלך ונעשה מחניק בשבילי. זה קרה לאט, אבל לספר על זה לאט אני לא יודעת. החסד שיש במספרי־סיפורים, הסבלנות לקצב שבו הדברים קורים, חורף אחרי סתיו ואביב אחרי חורף – זה יש בכך, ולא בי. אני אעבור ישירות אל סיכומי התביעה: היה משהו סמלי עד מוות בבית שבו גדלתי, ויש משהו סמלי עד דכאון בסיפורים שסיפרת, מולכו.

לא מכיון שאיזה סמל מוזר או מופלא מופיע במהלך הדברים, בין הבית לאוכל, לאבל, לסורגים, לילדים. הם כאלה יש פה ושם. אבל אתה עצמך מתייחס אליהם בהומור. אילו סיפרת לאבי על אופרה שבה אשה שרה את תפקיד אורפאוס המחפש אחרי אורידיקה, הוא היה מקשיב לך היטב. הוא היה שואל איזה פירוש יש לדעתך לסמל הזה, ואחר כך מציע לך פירוש משלו. אבל הדאגה שהילדה לא תיפול מהכיסא הגבוה היתה כמובן העיקר. הדאגה לא היתה מפסיקה את השיחה. היא היתה פשוט גורמת לה לעבור בנחת לעניינים אחרים. שיחה טובה אוהבת רגעים מופלאים – על אורפאוס או על אליזבת טיילור.

סמלים של ממש לא היו מופלאים. הם היו מובנים מאליהם. אשתך ואני, הארנבת והסנאית, מזרחים בישראל ומזרח ברלין, ברלין איתי וברלין עם הרוסיה – תשוקה בוערת בכך, מולכו, לראות כל דבר כך שיכול להכיל דבר אחר. לכן אתה מרוקן כל דבר כדי שיהיה בו מקום לדבר דומה לו. יש מחיר לתשוקה לקרב, לשדך, ליצור מעגל חם ומשפחתי. המחיר הוא סמליות, ואם מותר לי להגיד בכעס: סמליות ממאירה. הדבק שבין הדברים חשוב מן הדברים. הקמץ שהבין כי לא להנאה נצרו דברים, כי אם כדי לצבור אותם, לשמם, כדי לדעת כי ישנם לצבור ולא ליהנות. למשש משהו ולשאול אם הוא ניתן לצבירה, לא אם הוא טוב, מהנה, חזק. ומה ניתן לצבירה קלה יותר מסמל? סורגים סמליים כבדים הרבה יותר מסורגים של חלון. הם ישנם יותר. והם נצברים היטב יחד עם אשה־שהיתה־סורגים או קמצנות־שהיא־סורגים. אני מדברת על הסמליות המשפחית הזאת. יש גם סמלים אחרים, אני יודעת, או הייתי רוצה לדעת.

אם עוצרים רגע (את המהלך העשיר הזה שקשה לעצור אותו, כיוון שהוא "פשוט לעבור אותם", את "עצם החיים", "לא ליפול ולא למות"), אם עוצרים רגע מרגישים כפי שאתה הרגשת באותו מלון בברלין. כאילו אין במלון חדרים שונים, כאילו החדר שבו אוכלת משפחת הבעלים לא שונה לחלוטין מן החדר שבו פחדת ממני, כאילו יש איזה חדר ראשון, קדמון, שממנו התפתח כל הפנסיון. "החדר הראשון" מקבל ממדים של סמל, של ארכיטיפ, של משהו שמתגלגל בדברים אחרים ולמעשה בולע אותם. אתה עצמך קראת לחדר הזה חדרון צינוקי – הרי אני לא מגלה לך חדשות, מולכו.

אני את הפנסיון הזה עזבתי (ואולי עזבתי את הלובי האלגנטי ואת חדרי השינה הטובים, ורק את הצינוק הקטן והסימבולי אני לוקחת אתי לכל מקום). פנסיון ספרדי? בלקניז? כן, במידה מסויימת. אבל הולכת ופוחתת. לפעמים נדמה לי שכל מה שאבי השאיר מעברו הוא ששה־שבעה סיפורים שחוזרים על עצמם ונעשים גם הם סמל למשהו שהתרוקן. קודם כל כיון שהספרדיות נעשית אוטומאטית. שואבים ממנה באופן מורגל, משתמשים בה באופן מורגל. כי התשוקה אל המורגל הרבה יותר חזקה מן התשוקה אל הספרדיות. כאשר אתה עושה לך כל הזמן כפילים וסמלים – ועושה במסירות, בשקידה, הרי תהליך העשייה הוא עבודה קשה כל כך, סוחטת כל כך, כיון שהעשייה צריכה לאכל את התכנים שלה, כיוון שצריך לרוקן כל דבר עד שיהיה סמל, כפיל – אז גם הספרדיות מתאכלת. הזעירבורגני המכפיל את תאי־החיים שלו, ממשיך ומכפיל אותם גם כאשר הוא חוצה את גבולות הבלקנים ומתערב ברומנים, בהונגרים, בפולנים. קרובי המשפחה שפגשת אצלי, מולכו, הוריהם באו מן הבלקנים. אבל בצדק לא הבחנת בינם לבין קרובים וחברים שהוריהם באו מפינות אחרות של אירופה, וגם מפינות של ירושלים שאינן רחוקות מן הפינה שלך. עברית של מי שנולד כאן, וחמישים שנה של עבודת צבירה, הדבקה והסמלה – והם נעשים דומים זה לזה. העבודה הרעה הזאת מחקה מהם מזמן גם את הבוספורוס וגם את הקרפטים.

אבל אילו מחקה רק את העבר, המחיר לא היה כבד כל כך. הרבה סיפרת, מולכו, על אובדן התשוקה. כאמור, לא להנאה נצרו הדברים. איזו תשוקה יכולה להתקיים במקום דחוס שבו החום הוא חום שבין כפילים ואחרים. ואחרי איזו אורידיקה ירדוף אורפאוס כאשר הוא עצמו אשה, אולי הוא עצמו אורידיקה? ומי יכול לשכב עם אחותו המסומלת בו והמסמלת אותו והרי גם את אשתך הפכת לך למין אחות שכזאת – ספק רוצה לברוח איתה מן המעגל שלך, ספק רוצה לשכפל אותו; ספק רוצה לאהוב אותה, ספק מעדיף לטפל בה כמו אח רחמן. וכאז, שוב, היועצת המשפטית מאבדת את שמחת הקרב. היא זוכרת מה נשאר מחיבוק טוב שהיו הוריה מתחבקים בבוקר, לפני היציאה לעבודה; מה נשאר אחרי שהמאמץ לקרב ולהדביק נכשל. הם לא נעשו זה לזה כפילים וסמלים, אבל המאמץ לקרב־ולא־ליהנות מחק ביניהם איזה מרחק, שאותו היועצת המשפטית תשמור בקנאות. כנראה בקנאות רבה מדי על פי מידת הצלחה שלה ליהנות ממולכו או ליהנות בכלל.

עד כאן על מחיר שאותו אתה משלם בעצמך, בגופך. וזה אפילו מכובד. עכשיו על מחיר שאתה משלם על חשבונם של אחרים. כפי שטרחת להדגיש מפעם לפעם שאתה ספרדי, כך אמרת כמה פעמים שאתה בן־המקום. בעיקר אחרי שמסרת לרוסים את הרוסיה שלא רצתה להיות כאן. הסנאית נועצת שיניים ואתה תוקף בדרכך שלך. שתי מלים – "בן המקום" – ואתה שם אותנו במקומנו. אנחנו – אותו יצור מקובץ שעשית לך מאשתך, וממני, ומן הרוסיה ומן החורז בתשובה ואשתו – אנשים שלא טוב להם במקום הזה (שלא לדבר על ייחוס שאין להם של חמישה דורות כאן). אנחנו מצד אחד, ומצד שני לא אתה לבדך מולכו. אתה ובני המקום האחרים, או בני המזרח. אתה וההודים של זרועה, שאור גדול זרח עליך כשפגשת בהם; אתה והאחות שפגשת בבית־החולים בשעות האחרונות לחייה של חמותך. אמרת עליה שהיו לה עינים שחורות, מבריקות, והיה לה מבט חם, והמבט, אמרת, כמו ינק אל תוכו משהו מיישותך. מלים חגיגיות שלא כמנהגך: משהו מיישותך. חשבת שהיא ממוצא מזרחי אבל מאיזה מקום בדיוק לא ידעת. ואולי גם שמחת לא לדעת – מצאת איזו מזרחיות שנעשתה כוללת כמו שאתה אוהב וישראלית כמו שאתה אוהב. כשגילית שהיא קוראת ערבית התרגשת עוד יותר: הקירבה המזרחית, זו של בני המקום, חובקת גם אותה, את הערביה.

הסיפור על הנסיעה לזרועה היה הסיפור היפה ביותר

זאת תשובה לא רעה ביחס ליועצת המשפטית, אבל זאת תשובה רעה ביחס להרגשת בן המקום שמוולכו הטיח ביועצת המשפטית. כדי להרגיש בן המקום הפכת את שאלת המקום לשאלה פנימית שלך, ואת זה אני דוחה בשתי ידיים. אמך המתגלגלת בקוצ'ינית של זרועה, אשתך המסומלת בנשים אחרות - הכל שלך, מולכו. הכל הופך להיות איברים ביולוגיים סמליים שלך. הכל מתורגם אל מונחים, אל תחושות, של פנימיות עמוסה אחת. ובתוך הפנימיות, בתוך מולכו, הדברים, אחרי הכל, מוצאים להם את מקומם. הסתירות מתיישבות. הנפש, אחרי הכל, שומרת על שלמותה. שלוש נשים סילקת החוצה, אשה רביעית (או ראשונה, קדומה) המיתה את עצמה; ואז אתה בא לזרועה ומשיב לאשתך ולי תשובה ניצחת על הטרוניות שלנו: לא נראה שמהו מתפורר באמת. דיבורים. הכל בארץ מתפורר ושום דבר לא מתפורר. עבודה עצומה עבדת, מולכו, עבודה עצומה באמת, כדי שבתוכך רוב הדברים לא יתפוררו. אבל היועצת המשפטית תעיד כעת על עצמה ותאמר שגם היא צורך לשמור בתוכה על דבר או שניים שלא יתפוררו בה, אבל ההתפוררות שהיא ראתה היא לא בתחום החשבון שבינה לבין עצמה. היא שם, ההתפוררות, מחוץ לה. ולכן אי אפשר להשיב על ההתפוררות תשובה שכולה פנימיות. את הביקורתיות הנוקבת סילקת אל מחוץ לגדר, ובתוך הגדר, בתוך מולכו, קוצ'ין שולחת יד לירושלים, ירושלים מושיטה יד לערביה בבית החולים, והערביה עצמה אולי היא מפאסוטה, שאליה קירב ראש המועצה את זרועה שלו (בן יעיש שמו, בן החיים - לעומת מתים וממיתים שכמונו). לא זרועה שלו - זרועה שלך, ירושלים שלך, קוצ'ין שלך, פאסוטה שלך.

המשפחתיות הדביקה, מולכו, אם תרשה לי להגיד לך, מציעה איזון פנימי אפשרי כאשר האיזון החיצוני מתפורר. יש לה שיטות מנוסות ובדוקות, ביולוגיות-כמעט לעשות לעצמה פנים נסבל מן החומרים של החוץ הבלתי-נסבל. בין הבלקנים לבין הקרפטים זה מה שמציעה המשפחתיות הדביקה: איזון פנימי ורק פנימי. יש, אתה בודאי יודע, ספרדיות שלא אפשרו לה, כשם שאפשרו לך ולי, לאזן איזונים בלי עלבון, "להתבולל" בלי עלבון. ואם לשוב אל האחות הערבית - גם היא לא פרוייקציה של הספרדיות שלך. היא שם, מחוץ לך, בפאסוטה. אפשר למתוח קורגבול של "בני המקום" ולשלוח החוצה את מי שלא נדבק בדבק הזה - רוסיה עגלגלה או אחות מפאסוטה. אפשר לא לשלוח אותה החוצה, להדביק אותה בדבר הקדמוני ולחבק אותה בחיבוק הסמלי שמחבק אותה ראש המועצה של זרועה. ואפשר לקבל את הצעת היועצת המשפטית ולהחליף משהו מן הדבק הביולוגי בדבק פוליטי. רק משהו, אמרתי.

את הגבול הנחרץ שבין פנים לחוץ, בין אזור חם לאזור זר - את הגבול הזה אני לא מקבלת. אתה בוודאי זוכר את העקרונות, מולכו. אותם עקרונות שבשמם הרשתה לעצמה אשתך למרר את "עצם החיים". יש, אתה יודע, מינים שונים של עקרונות. אומר לך משהו על המין שלי, ואולי גם של אשתך. כאשר התאים בכורת המשפחתית נעשו דביקים מדי, דומים מדי זה לזה, חמים מדי - צריך היה כלי. כלי כדי לשלוף תא אחד - אבל, או סיבוך כספי, או ילד - לשלוף אותו ולגעת בו כשלעצמו, נגיעה עניינית, נגיעה שלא במסגרת השיקול הכולל של שמירת הכוורת. וכאשר כלי כזה לא היה לי, צריכה הייתי לקחת כלי מאחרים. זאת אומרת כלי שיוכל לשמש אותי כשם ששימש אותם. הוא קר יותר, העקרון, מן הכלים של הכוורת, הוא אישי פחות, הוא עשוי כך שאפשר להעביר אותו מיד ליד, ויש גם תמיד איזון חריקה, אם לא אכחתי-כאב, כאשר אתה משתמש בו, ושולף תא. אבל הכלי בא מן החוץ והוא עשוי כך שאפשר לגשת איתו גם אל תא שהיה בחוץ, שאיננו פרוייקציה, או המשך, או סמל. לגשת אליו, לבדוק אותו, לנסות להתחבר אליו, לפעמים לנסות לאהוב אותו. בין התא הפנימי לתא החיצוני תבוא אולי התקרבות, אולי מידה של חוס. הכלי, העקרון, נשאר תמיד קר יותר.

בידידות
מרים

שסיפרת. הכל היה בו חזק יותר. הגעת, כנראה, אל מקום שבו כל החושים פועלים בך, משתחררים. שם, בין הקוצ'ינים, בתוך המזרחיות הדחושה שלהם, הופיעה המזרחיות שלך בכל כוחה. קודם כל השלת מעליך את אשתך, אותי, את הפשרות שהתפשרה המזרחיות שלך עם חיפה. סוף סוף יכולת להשתחרר מן הנשיות המערבית הביקורתית שבה התאהבת, ולהשתוקק, בפעם הראשונה נה להשתוקק, אל אשה אחרת: ילדה קוצ'ינית שהיא כפי שאמרת על הקוצ'ינים כולם, קצת בשר מבשרך. כשם שהיא עדיין, ומן הסתם תהיה תמיד בעיניך, בשר מבשרו של אביה. יפה כל כך סיפרת איך היא מתרפקת עליו, מחובקת בו, ובעיניך היא גם נעלמת בתוך אביה, שהוא, כמו שאמרת, המקור הנעלם שלה. (מה כאן נעלם?) שוב, החדר הקדמון שממנו התפתח כל הפנסיון של מולכו. אני זוכרת היטב איך סיפרת שגם התשוקה שהתעוררה אל הילדה, כמעט ולא היתה תשוקה אל אשה. איזו מחשבה חייטית, אמרת, קדם-מינית ליוותה אותך. יותר מאשר רצית לגעת בה, רצית, אמרת, לאכול את הילדה הזאת, ללעוס אותה. אבל לא איש כמוך יאכל מה שהוא רוצה לאכול. אני צריך להמשיך להיות רך ופאסיבי, אמרת פעם, בזה כוחי הגדול. אבל לאכול בשר במסעדה בזרועה - זה כן. כל כך הרעידה אותך התשוקה אל הבשר שצריך היית לשאול, לא מאמין, אם זה בשר פרה. שהרי הרחת בבשר שאכלת ריח תמציתי עמוק, כמו ריח זיעת אביר. שהרי זרועה כולה היתה לך כמו בשר מבשרו של אביר. שם חזרת להיות מזרחי עד לשד עצמותיך, בלוע באביר ובולע את הילדה. לכוד באושר בתוך אותה כוורת מזרחית, שאני ברחתי ממנה גם בלי שארגיש שאני אוכלת את אבי.

והרי גם הסמליות חגגה, שם, בזרועה. לא רק אתה הלכת במושב כמו סמל ביולוגי בין סמלים קדם-מיניים, גם אחרים נראו לך שם עסוקים במאמץ הגדול להכיל ולהיות מוכל. גם על ראש המועצה סיפרת כמו על סמל. תושבי המקום הזדהו אתו, הזכירו אותו, ואתה הרגשת שהוא לא אדם ממשי, אלא מין שם שעובר בין האנשים בזרועה, שמתגלגל ומתחלף בין האנשים כמו ראש מועצה קולקטיבי שכל אחד שותף בו. אני זוכרת היטב את המלים "מתגלגל", "מתחלף", "קולקטיבי".

ואני? ואשתך? והצירוף הסמלי והקולקטיבי של שתינו? האם גם אותנו לקחת אתך לזרועה? אמרתי כבר ואומר שוב: לקחת כדי להשתיק אותנו. היית נזכר באשתך ומנהל אתה קרבות, ויכוחים, משיב לה תשובות כדי שלא תחזור ותיזכר בה. אמרת שבמקומות כמו זרועה היתה שתיקה עמוקה נופלת עליה, שכן - וזה העיקר - שם הביקורתיות הנוקבת נאלמת דום. ואני שהזכרת לך בברלין את הביקורתיות הנוקבת של אשתך, ואמרתי לך שרצית מאד להשתיק אותה, להמית אותה - גם אני הופעתי בחלומות שחלמת בזרועה. וגם לי השבת תשובה סופית, משחררת. נבזות וטירוף אמרת, שוכח את הלשון הספרדית-ירי שלמית הנקייה והרכה, נבזות וטירוף לחשוב שהמתת את אשתך; אתה רק עזרת לה למות כשרצתה.

כך, ממש כך: אני, שגלית מן הבשר הרוטט של המזרחיות אל איזו ביקורתיות משפטית צחיחה, ואשתך שלא זכתה בטוב הזה מעודה - אנחנו, למעשה, ממיתים את עצמנו מרצוננו, מכישים את עצמנו בארס הביקורתית שלנו.

מזרועה, מולכו, חזרת לחיפה. בן המקום אתה רוצה להרגיש בחיפה, לא בזרועה. לטוות את הטווייה המשפחתית-ביולוגית מדביקה אתה רוצה בחיפה, קרוב יותר אל היועצת המשפטית מאשר אל הילדה הקוצ'ינית. אני מאמינה לך, מולכו, מאמינה שזאת הטווייה שאתה רוצה לטוות, ומאמינה שדווקא בחיפה. אבל היועצת המשפטית, כמו שאתה משער, לא תסיים בכך. קודם כל היא רוצה לרשום את זה: כדי לטוות את הספרדיות שלו, מולכו יצר ספרדיות אחת. מדויק יותר - הוא יצר ספרדיות שבה קוצ'ין וירושלים מכילות זו את זו כי שתיהן התפתחו מחדרן צינוקי קדמון אחד. היועצת המשפטית אומרת: אין דבר כזה. אין ספרדיות אחת. על כך יענה מולכו: לא תיארתי אלא את הספרדיות שבתוכי, לא מסרתי אלא את העדות שלי; ואם היועצת המשפטית מבקשת למסור את העדות שלה - תמסור.